

ACC. N:R. *M. 9885: 1-14.*

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

Landskap: *Småland* Upptecknat av: *Karl Svensson*

Härad: *Timmerå* Adress: *Pola, Hamneda*

Socken: *S. Ljunga* Berättat av: *V. Svensson*

Uppteckningsår: *1946* Född år *1866* i *S. Ljunga församling*

Uppteckningen rör *Hemmets Bygdande L. U. F. 49*

LUF 49.

Skriv endast på denna sida!

ACC. NR M. 9885:1.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

T
Körning

Svar i frågelista L. U. F. 49 "Hemmet Prydande".
Man löade hemmet vid midnatt.
Den gamla vackra sed var allmänt
utbredd och fortlevde på vissa gårdar till
1930-30 Talet, men är nu nästan som helt
utdöd. Arbetet med löoprydningen kallades
"löva" och utfördes på midnattsafton.
För prydnaden använde man bok
och björklöv. Bok och boklöv var sär-
skilt vackert. Man satte lövgrenar på
alla platser där det kunde placeras.
Vid sängarna satte man lövkvistar mellan
stammen och väggen. Vidare satte man
en större lövrisa i den öppna spisen.
"Di to en stöb berkeboske (björkboske)
i satte i fyän" (i den öppna spisen)
Det myckna lövet spred en frisk här-
lig doft i rummet.

Varje lördagskväll strödde man kackat
granris på golvet. Det förekom även att
man blandade fint snis med granriset.
(Jag lyckas mig minnas att från sagomän
i Pjätteryd vilket är en närliggande försam-
ling ha fått uppgift om att fin sand
ströddes på golvet vid vissa tillfällen.)
Det förekom att löv ströddes på golvet.
Om julen skulle man ha rishalm på
golvet. Golvet skurades mera väl, men
dock minst 4 gånger om året. Mattor
användes ej.

Vid högtider hade man bonader på
väggarna. Bonaderna vara värda och an-
sågs förnåma. Vidare hade man "julark"
av papper. På både bonader och julark
vara bilder, dels av religiösa motiv ex
apostl. bilder, dels andra motiv ^{av mindre allmän} bonader ^{art}

2
Golvet

Väggarna

och julark uppsattes till jul och med-
tag efter kyrkdomsårsdagen. Innan tape-
ter kom i bruk hade man "repterade"
väggar, d. v. s. väggarna voro bestrukna
med murbruk. Tapeter har förekommit
i över 80 år. De första tapeter som juu-
säg voro försedda med blommor och figurer.
I Svenssons barndom hade man tavlor på
väggarna. Det var tavlor med religiösa
motiv. Senare köjde man ha bilder
av kungafamiljen. Bamarna förfärdiga-
des av smickarna i orten. Man tog vackra
pappersark och inramade. Gamla gubbar
gick omkring och sålde julark och dyg.
Dukar användes ej på bordet i vardags-
lag. Vid stora högtider hade man duk
på bordet. I de fattiga stugorna hade
man oftast duk av enklare slaget. De

Dukar på
möblerna.

vara värda av lingarn, varvid man hade
tågor till varp och blingarn till ör.

De finare dukarna, de sk: "drälsdukarna"
som fanns i Burgna hem vara värda
av tågarn till både ör och varp, och
användes vid häglidliga tillfällen. Dräls-
dukarna vara värda i olika mönster ex-
stjärnmönster och gåsmönster.

Vid jul pryddes bordet med det sk:
"juläppelträ" Detta bestod av ett på
en fot stände svarvat trähus med vari
borrats hål och anbrakta träpinningar i
vars ända man fastsatt ett äpple.

Vid Påsk, Pingst och Midsemmar pryddes
man bordet med blommor och löv som
sattes i en vas eller annat för detta änd-
mal lämpligt kärl. Vid begravning över-
kläddes alla "fönstret" (d.v.s. blomkrutor)

"Juläppelträ"

Begravningsde-
koration: blom-
krutor, tavlor
m.m., vardags

och Tavelramar med svart papper.
Vidare gjorde man en blomman av svart
papper och fastgjorde den så att den sam-
manhöll gardinernas översta del.

I stugan hade man öppen spis. Eldnings-
härden kallades "spån". Det förekom att
man i köket hade en "sättsng". Denne
lyg såväl som en annan dito kallad "ving-
sng" var dock en senare uppfinning. Den
öppna spisen var gamla tiders eldordning.
Sättsngarna var av gjutet järn och över
1 tum tjocka väggar. Sättsngen bestod av
5 st. järnskivor, nämligen 2 st. sidor, 1 gavel
1 bår och 1 underskiva. De synliga skivorna
vara ornerade med figurer och "doringar".
Eldningen skedde i köket. Man hade här
muret samt inrättat en dörr.

Den sk. Vindugnen hade dörrar. Över vindug-

Öppen spis

Vindugnen

Sättsng

hade man murat en "treröring" av tegel.
Denna eldrättning var mycket praktisk
så den hölls varm så gott som hela
natten. Vindugarna hade en liten dörr
där eldningen skedde. Här kunde man
också koka något om man ville.

En annan typ av kakelugnar, som dock
ej varit så allmänt i bruk var den så-
skäpugnen. I skäpugnen fanns ett rum
med 3 st. dörrar. Eldningen skedde från
ena gaveln, där en dörr fanns för detta ändamål.
Man kunde använda mycket lång
ved. Skäpugnen var mycket fördelaktig
så man kunde laga mat i densamma
samt genom att stänga dörrarna till
densamma bliva befriad från den
ång som i annat fall strömmade
ut i rummet.

Skäpugne

Den äldsta belysningsanordning man hade var en trästikka fastsatt i en träklyka kallad "jusspytta". Då man användt sådana stickor för belysning en hel kväll d. v. s. till "liggedags" eller "sängdags" så fick man ett förmål fullt av "skare" d. v. s. förbrända kolrester. Vid detta lyse utökade man sitt handarbete. Man kardade, spann, sydde och vävde. I vissa fall ex. då skomakaren gästade hemmet brukade barnen få hjälpa till med att tulla ljusstickan. Då man under den långa vintern förbrukade en massa stickor för belysning så måste man anskaffa lämpligt virke och spinta och toka den kvantitet stickor som skulle användas under kommande vinter. Man sammanband de tunna stickorna i buntar

Belysning

Stickor

och förfärdigade 60 a 70 st. sådana under
vintern. Stickorna spintades av extra prima
puru-träd. Vid högtider hade man talg-
ljus. Svensen säger att "de som hadde gatt
Om att hadde en Taljdaongh" (d.v.s. en
bit talgljus) i lysa se mä".

Da fotogenen kom i bruk ansåg man
väl att belysningsfrågan var löst för
framtiden. Under förra världskriget då
kvarbiden måste anlitas, användes i många
hem ett slag mycket primitiva lampor
kallad "flasklampor. Dessa tillverkades
på följande sätt: Man tog och band en
träd om en literflaska ca. 3 cm från flas-
kans botten. Träden som doppats i foto-
gen antändes, och då den förbränts kunde
man lätt skilja från flaskans nedre
del. I flaskan hade anbringades en brännare

Talgljus

Fotogen

Karlod

¶ flaskans hals anbraktes en ställtråd med krak och här fasthängdes en tyg-påse eller liten bleckask med karbid Sedan placerades flaskan i en bleckburk som påfylldes med vatten till lämplig höjd. Rikade man påfylla för mycket vatten så blev det ett farligt väsen. Jag minns då vi fick vår första flaskklam-pri. Vi hade haft besök av en flasklampra-specialist (den som var kunnig med detta arbete hade full synskärning en lång tid med att fara omkring och tillverka lampor) och följden hade blivit att då kvällen kom stod detta underliga fenomen på bordet. Vi följde alla föreskrivna regler och då det stora ögonblicket var inne då lampan skulle tändas hade öppningarna nätt oin höjdpunkt. Vi kände något illaluktande

Stinga en i näsan och detta betydde
ju att det var gas i brännaren
Tändsticken flammade till och en
laga visade sig i brännaren. Det gick
bra några minuter men sen brakade
det löst. Flaskan började plöteligt
bli yster, den började vaggas hit och
dit, tog ibland ett litet hopps och blev
besynnerligare för varje gång.
Ljust hade vi så det förslag. Lågen
var nästan decimeterlång. I vårt stilla
sinne undrade vi hur det hela skulle
sluta. I flaskan hördes först en svagt
morrande ljud som alltmer tilltog
i styrka, det fräste, kokade och spru-
tade av alla krafter. Kätt som det
var tog det eld runt hela plåtberkmen

di var mättat rågat. Min gamle far
som varit rallare i många år och sär-
skilt belönad för Tapparkut vid dyna-
milens hantering tappade nu maset
inför dessa mysliska krafter som här
synes vara i verksamt. "Fast ut
eländet" ropade han och då faren syntes
överkängande krusade jag fram, tag burk
och flaskor och slängde det hela långt
ut på gården. Vi kunde nu draga en be-
friande suck, men efter några dagar måste
vi skapa oss en ny flasklampa. Iven den-
na vinglade, hoppade och bar sig litet
konstigt åt ibland, men vi blev snart
vana vid den och var litet mera spar-
samma med vatten än vad vi now
första gången. Vatten var det enda som
den fattige slapp att spara men i detta

fall gälde i denna regel.

Det är ett gammalt bruk att man satte in blommor i rummet. Man hade blommor av lera. Man torrade evig-
kettblommor och "kännegräs" och hade dem som prydnad om vintern. Viktor Svensson tycker sig minnas att i hans hem fanns myrtträd och balsamträd. Detta senare tjänade jämväl som läkemedel. Hade man huggit sig eller på annat sätt fått ett sår så tog man saft från trädet och smorde sig. Svensson använde sådant läkemedel i sin ungdom. Myrtträd användes ofta till brudkrona. När någon var död lade man gärna några kvistar av ett myrtträd i kistan. Traubblommorna hade man ofta i fönstret därav namnet "fönstret" . Sticklingar eller som det

Blommor
i vasor.
Krukväxter

ketta "speålinga" klippte man bort från
trädet. Man borde ej tacka för en stickling
som man fått av någon för då blev det
ej tursamt med planteringen. (Denna upp-
gift är ej given av V. Jansson utan härrör
från annan hålla) Spelningen bodde efter av-
skiljandet stå i vatten 3-4 dagar före ned-
sättandet i kruka. Detta för att den skulle
bildas rötter.

Det var ganska vanligt att man hade
halmkronor vid jul. Ibland fäste man
ljus i dessa kronor. Halmkronorna voro
trådade med tråd och försedda med
röda nupper i knäna. Nutingen fast-
sattes ljusen i en slags ljuskållare av
stältråd eller fastbands de med något
garn. Kronan bestod av två kransar.
De som ej hade ljus i kronorna

Sticklingar

halmkronor
i tabell

hängde äpplen i dem. I mitt hem
fanns en gammal ljuskrona då jag var
barn. De första jular jag minnes hade
vi denna krona. Fördelen med en sådan
Ljuskrona var att den ej tog sådan plats
i anmärk som julgranen gjorde. I de
fattiga hemmen var det ofta trängt om
utrymmet och man behövde gärna de-
ponera över de tillgångar som fanns. Detta
förhållande gjorde att vi som barn i
det längsta fick nöja oss med lju-
skrona. Bruket med julgran infördes där-
för tidigt i de större gårdarna än
i de små stugorna.

Den ljuskrona som fanns i mitt hem
var förfärdigad av järnträd. Den överkläddes
lill varje jul med kulört silkepapper.

Julgran.